

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ПОТЕНЦІАЛУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

В. І. КЛИМЕНКО; К. С. КІБЕНКО

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Досліджено проблеми інноваційного розвитку аграрного сектора та обґрунтовано важливість кооперативного кредитування аграрного сектора України.

Ключові слова: інновації, інноваційні процеси, інноваційна інфраструктура, кооперативні організації, кредитні спілки.

У наш час якість управління інноваційними процесами стає визначальним фактором конкурентоспроможності підприємств, у тому числі підприємств аграрного сектора економіки. В сільському господарстві за останні 15 років спостерігалось інноваційне відставання від інших галузей економіки, унаслідок чого знизився рівень конкурентоспроможності аграрних підприємств, загальмувався розвиток і впровадження у виробництво високотехнологічних процесів, а також погіршилась якість трудового потенціалу.

Причина названих явищ полягає у неспроможності проведення науково-технологічної та інноваційної політики в аграрній сфері економіки, низькій ефективності та якості управління інноваційними процесами. З огляду на це, повноцінне включення сільського господарства у процес розвитку національної інноваційної системи, отримання ним статусу пріоритетної галузі у впровадженні основних заходів інноваційної політики нині є особливо актуальними проблемами розвитку національної економіки.

Дослідження інвестиційно-інноваційних процесів у національній економіці та проблем розвитку в аграрному секторі здійснювали такі вітчизняні вчені, як І. О. Геєць, О. Є. Гудзь, І. В. Іванець, П. А. Лайко, М. Й. Малік [3, 6, 9–11] та ін.

Дослідження науково-практичних аспектів діяльності кредитних спілок висвітлені у працях В. В. Гончаренка, В. В. Зіновчука, Л. В. Молдавана, А. О. Пантелеймоненка [4, 8, 12, 13] та ін.

Метою статті є визначення місця і ролі кредитних спілок у процесі фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних сільськогосподарських виробників.

Поняття «інновації» розглядається багатоглядко: як система, зміна, процес або результат впровадження. З метою однозначного його розуміння доцільно уточнити зміст категорій «новації», «нововведення» та «інновація».

Новації створюються в результаті наукової та науково-технічної діяльності наукових, проектних, науково-дослідних та інших організацій. Новація з моменту впровадження у будь-яку сферу діяльності стає нововведенням. Якщо виробник вкладе свої заощадження у розробку нововведень – це тільки половина справи. Головною ознакою впровадження нововведення є перетворення його на форму інновацій. Нововведення є елементом інновації, але ці поняття не є тотожними [1].

Сутність понять «інновація в сільському господарстві» чи «агроінновація» недостатньо досліджено. На нашу думку, потрібно розглядати ці поняття як тотожні та тлумачити зміст як впровадження в аграрну сферу технологіч-

них, технічних, організаційних, економічних, екологічних, селекційно-генетичних і інших видів інновацій з метою отримання економічного ефекту, що забезпечить зміни якості життя людини та компонентів живої природи (тварини чи рослини). У сільському господарстві необхідно вирізняти специфічний вид інновацій – селекційно-генетичний, завдяки якому створюються умови для підвищення врожайності сільськогосподарських культур у декілька разів і продуктивності всього сільськогосподарського виробництва.

Об'єктом державного регулювання інноваційної діяльності є інноваційний процес, який має багато тлумачень. За різними підходами, інноваційний процес можна визначити як: 1) період від зародження ідеї до її комерційної реалізації; 2) процес, який охоплює весь цикл перетворення наукового знання, наукових ідей, відкриттів і винаходів на інновацію; 3) сукупність науково-технологічних, технологічних і організаційних змін, що відбуваються в процесі реалізації інновацій; 4) процес створення і впровадження нової техніки, технологій, розробки нових матеріалів і нових виробництв тощо. Отже, інноваційний процес можна розглядати як цілеспрямовану комплексну діяльність, що пов'язана зі створенням наукових знань і використанням їх у практичній діяльності [14].

Сучасний стан забезпечення науково-дослідної діяльності у сфері сільгоспвиробництва є незадовільним, що зумовлюється значним ступенем залежності матеріально-технічної бази відповідних установ, браком приладів обладнання тощо. Державне фінансування забезпечується на 47–73 % від потреби. Заходи держави в інноваційній сфері аграрного виробництва зумовлена не тільки інтересами аграрних підприємств, але й інтересами національного розвитку. Необхідність державного регулювання інноваційного процесу в аграрному виробництві викликана соціально-економічними проблемами, депресивним станом аграрного виробництва, недоліками механізму ринкового саморегулювання нововведень, які не можуть бути вирішені без участі держави. Соціально-економічна роль держави в агропромисловому комплексі ви-

значає основні функції державних органів щодо регулювання інновацій, а саме: координаційну, стимулюючу, правову, професійну, інституціональну, фондоутворюючу, страхову [14].

На сучасному етапі можна визначити такі основні напрями інноваційного розвитку агропромислового виробництва: підвищення ролі науково-технологічних факторів у подоланні кризових явищ в агропромисловому комплексі; збільшення експортного потенціалу за рахунок наукомістких технологій і виробництв, зменшення залежності економіки від імпорту; відродження та стимулювання творчої діяльності винахідників і раціоналізаторів аграрного виробництва; пріоритетний розвиток людини, забезпечення її біологічно чистими продуктами харчування.

Для підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва пріоритет повинні мати інвестиції у впровадження нових інноваційних проектів: розробку перспективних високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, ґрунтозахисних систем і органічного землеробства, виробництво екологічно чистої продукції на основі енерго- та ресурсозберігаючих технологій, новітніх систем захисту рослин. Важливо також акцентувати увагу на доцільності інвестицій у розвиток високорентабельних галузей тваринництва, закупівлю сучасних технологій і обладнання для зберігання, переробки, фасування та маркування сільськогосподарської продукції. Тільки системні капіталовкладення у впровадження вищезазначених заходів будуть сприяти швидкому набуттю аграрними підприємствами конкурентних переваг на внутрішніх і зовнішніх ринках [14].

Щоб ефективно розвивати аграрне виробництво його постійно потрібно фінансувати. Проте аграрний сектор економіки банківські установи не вважають пріоритетним об'єктом інвестування. Неодноразові спроби представників агропромислового комплексу створити та розвинути систему сільськогосподарської кооперації з метою забезпечення аграрного сектора економіки фінансовими ресурсами, не залучаючи до цього процесу банківські установи, не мали успіху. Це пояснюється недоско-

налістю чинного законодавства, яке не визнає такі утворення неприбутковими організаціями та намагається оподаткувати отримані аграрними підприємствами доходи. У цьому контексті необхідно підкреслити, що неприбуткові організації, засновані фізичними особами для задоволення особистих і колективних потреб, а отже, їх метою є не отримання прибутку, а забезпечення інтересів учасників такого об'єднання. Отже, відсутність альтернативи тим суб'єктам фінансового ринку, діяльність яких відбувається за принципом максимізації прибутку, призводить до значного здорожчання названого виду кредитно-фінансових ресурсів. Такі обставини змушують виробників сільськогосподарської продукції шукати інші джерела залучення інвестицій.

До заходів, які уможливають використання потенціалу кредитних спілок для потреб сучасного розвитку аграрного сектора національної економіки можна зарахувати такі:

- 1) забезпечити доступними фінансовими ресурсами якомога більшої кількості суб'єктів аграрного сектора у вигляді пільгових кредитів;
- 2) підвищення розвитку пріоритетних для держави галузей аграрного виробництва;
- 3) підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств;
- 4) стабілізація розвитку системи кредитних спілок України [5].

Система кредитної кооперації України має значний потенціал. Вона є достатньо розвинутою, розгалуженою та представлена в усіх сферах національної економіки. Фактично 31,4 % (14,4 млн осіб) населення України проживає у сільській місцевості. Діяльність значної частини кредитних спілок орієнтована на задоволення саме їх потреб (зокрема у наданні кредитів на розвиток і модернізацію фермерських господарств).

Проте система кредитних спілок дислокована нерівномірно, кількість осередків і філій не є достатньою для задоволення потреб членів, а обсяг наявних фінансових ресурсів не дає змоги кредитним спілкам задовольнити потреби сільськогосподарських товаровиробників у фінансових ресурсах [5].

Існуюча проблемність господарської практики зумовила появу концепції створення кооперативної кредитної системи для аграрного сектора України. Її розробником є В. В. Гончаренко, який виокремив послідовні етапи названого процесу [4].

Перший етап – самоорганізація кредитних спілок в окремих областях. В результаті цього мають бути створені та належним чином легалізовані обласні об'єднання (асоціації) кредитних спілок в областях. Асоціації візьмуть на себе виконання таких функцій: навчання, консультування, юридичне та інформаційне супроводження діяльності кредитних спілок; аудит і аналіз фінансового стану своїх членів; поширення ідеї кредитної кооперації та допомога у створенні нових спілок; представлення руху кредитних спілок в органах влади та місцевого самоврядування. Асоціації почнуть формувати регіональні стабілізаційні фонди кредитних спілок, які поступово перетворюються на фонд гарантування вкладів, що суттєво збільшить можливість залучення спілками області зовнішніх фінансових ресурсів. Обласні асоціації аграрних кредитних спілок з часом стануть членами Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ чи іншого подібного до неї організаційного утворення).

Другий етап – створення на базі обласної асоціації кредитних спілок Об'єднаної кредитної спілки (ОКС). Провідною функцією такої спілки стане залучення вільних коштів кредитних спілок, банків та інших кредиторів для рефінансування кредитних спілок області та здійснення інших законних фінансових операцій. Це дозволить кредитним спілкам області стати більш стабільними і потужними фінансовими організаціями, що будуть ефективно управляти своєю ліквідністю. Фактично об'єднана кредитна спілка в своїй області де-факто стане кооперативним банком, але з меншим набором послуг (так звану «обмеженою ліцензією»).

Третій етап – створення об'єднаними кредитними спілками областей Центральної об'єднаної кредитної спілки (ЦОКС). Ця організація національного рівня буде виконувати роль фінансової апекс-установи, що передбачає створення кооперативного центрального

банку. Процедура повного ліцензування названого виду діяльності завершить формування класичної трирівневої кооперативної кредитної системи. Це є надзвичайно важливим в умовах існуючого банківського законодавства, яке можна оцінити як несприятливе для розвитку кредитування вітчизняного аграрного виробництва.

При цьому слід зазначити, що в ході внесення відповідних змін у банківське законодавство, формування кооперативної кредитної системи для аграрного сектора України може бути продовжено такими етапами (четвертим і п'ятим), які дозволять вивести створену в результаті реалізації попередніх етапів кооперативну систему на якісно новий рівень.

Четвертий етап – реорганізація об'єднаних кредитних спілок областей у повноцінні обласні (місцеві) кооперативні банки. Це дозволить об'єднаним кредитним спілкам в областях стати банками де-юре і розширити перелік послуг, які можуть надавати своїм членам (так звана «повна ліцензія»). Отже, за умов сприятливого законодавства об'єднані кредитні спілки в областях можуть легко і швидко перетворитись на повноцінні місцеві банківські установи з повним набором банківських послуг.

П'ятий етап – створення місцевими кооперативними банками Центрального аграрного кооперативного банку національного рівня. Це може бути здійснено шляхом реорганізації ЦОКС і буде логічним завершенням побудови повноцінної кооперативної банківської системи для аграрного сектора України, що відповідатиме аналогічним європейським системам. Центральний аграрний кооперативний банк поєднає всі місцеві кооперативні банки в єдину систему, надасть їм переваги великого системного банку без втрати незалежності й автономності. Ця вся кооперативна система працюватиме в інтересах малих і середніх підприємств АПК, оскільки вони будуть її співвласниками і зможуть управляти нею через свої низові організації – кредитні спілки та місцеві кооперативні банки.

Отже, запропонований підхід дозволить за короткий термін створити основу надійної й ефективної системи кооперативного кредиту-

вання аграрного сектора України, швидкість подальшого розвитку якої залежатиме від підтримки держави (передусім від внесення необхідних змін до законодавства). Проте навіть без такої підтримки ця система здатна до саморозвитку, хоча відповідні процеси будуть відбуватися значно повільніше.

Вивчення існуючої в Україні практики надання кредитних послуг доводить нагальну необхідність втілення в життя запропонованої вище концепції побудови національної системи кредитної кооперації. У наш час в Україні відсутні будь-які необхідні умови для створення ефективних кооперативних банків європейського типу на основі чинного Закону «Про банки і банківську діяльність». Якщо у певному регіоні України виникне ініціативна група зі створення місцевого кооперативного банку, яка візьме на себе зобов'язання забезпечить внесення не менш як 50-ма потенційними учасниками банку вкладів до його статутного капіталу в розмірі 1,0 млн євро і яка погодиться будувати діяльність цього банку на основі класичних, визнаних в усьому світі кооперативних принципів ця ініціатива заслуговуватиме вагомої державної підтримки і може стати ще одним інститутом у системі кредитування аграрного бізнесу. Завдяки ефективному механізму фінансування, який здатні створити кредитні спілки та кооперативні банки, підприємства агропромислового комплексу зможуть отримати доступ до кредитних ресурсів.

Розвиток аграрного сектору економіки є надзвичайно важливим для України, зважаючи на галузеву структуру її національного господарства. В умовах фінансово-економічної кризи, наслідки якої відчуваються і до цього часу, істотно послабилась державна підтримка аграрного сектору економіки України.

Агропромисловий сектор національної економіки відчуває брак фінансових коштів, необхідних для розвитку. Тоді як в економічно розвинутих країнах агропромисловий сектор активно впроваджує інновації (новітні сорти, добрива, техніку та ін.), вітчизняні аграрії не мають навіть мінімально необхідного обсягу фінансової підтримки. Прибуток аграрних підприємств невисокий і не нестабільний, а отже, власних коштів для розвитку вітчизня-

ні фермери, як правило, не мають. Банки, попри прийняття урядом нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку малого і середнього бізнесу (Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні від 22.03.2012 р. № 4618-VI»), й досі не зацікавлені в наданні кредитів через низьку платоспроможність фермерських господарств (що зумовлено ризиком ведення такого виду діяльності). За названих умов кредитні спілки можуть стати важливим джерелом фінансування діяльності сільськогосподарських виробників. Переваги кредитних кооперативів полягають у такому:

- кредитні кооперативи в ході фінансової діяльності дотримуються менш ризикової стратегії порівняно з невеликими за розміром комерційними банківськими установами;
- кредитні кооперативи є більш стабільними порівняно з комерційними фінансовими інститутами через високий рівень капіталізації й стійкості ресурсної бази;
- розгалуженість системи, що дозволяє оптимізувати фінансові потоки, ефективно розподілити ризики, скоротити витрати, оптимізувати спектр банківських операцій, максимально захистити кооперативну інфраструктуру від небажаних впливів зовнішнього середовища;
- автономність, завдяки якій забезпечується стійка система рефінансування;
- захищеність системи кредитних кооперативів від ефекту «доміно», завдяки сконцентрованій на другому рівні інформації про реальний фінансовий стан місцевих кооперативних банків;
- наявність внутрішньосистемних гарантійних фондів, кошти яких забезпечують фінансове оздоровлення кооперативів;
- внутрішня консолідація, характерна для кооперативної системи;
- дотримання фундаментальних кооперативних принципів [2].

За умови розвитку кредитних спілок є всі підстави для твердження стосовно того, що у майбутньому сільськогосподарські підприємства зможуть не тільки отримати позичкові кошти на підтримку поточної діяльності, а й фінансувати за допомогою цього механізму

впровадження інновацій. Кредитні кооперативи мають достатній потенціал внутрішнього розвитку. Це створює можливості для застосування якісно нових підходів до побудови цілої системи – від первинних організацій до Центральної об'єднаної кредитної спілки. За умов інституційної визначеності та набуття економічної «ваги» у сфері надання фінансово-кредитних послуг, така система зможе істотно сприяти розвитку цілих галузей і сфер економіки, зокрема таких як сільське господарство, а також торгівля, малий і середній бізнес у сфері виробництва товарів широкого споживання, транспорту, тепличного господарства тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бездудный Ф. Ф. Сущность понятия инновация и его классификация / Ф. Ф. Бездудный, Г. А. Смирнова, О. Д. Нечаева // *Инновации*. – 1998. – № 2–3. – С. 4.
2. Бубнов Л. И. Кредитные кооперативы способны устоять перед финансовыми цунами [Электронный ресурс] / И. Л. Бубнов. – **Режим доступа:** <http://www.ogema.ru>. – Назва з екрана.
3. Геєць І. О. Актуальні проблеми та удосконалення кредитних відносин банківських установ з підприємствами / І. О. Геєць // *Економіка та держава*. – 2006. – № 1. – С. 40–41.
4. Гончаренко В. В. Модель створення системи кооперативного кредитування та механізм її фінансової підтримки з боку держави [Електронний ресурс] / Міністерство фінансових послуг України. – **Режим доступу:** http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59965. – Назва з екрана.
5. Грішута А. В. Державна підтримка фінансування інноваційної діяльності в аграрній сфері через механізм кредитної кооперації [Електронний ресурс] / Грішута А. В. – **Режим доступу:** http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_104/20.pdf. – Назва з екрана.
6. Гудзь О. Є. Використання фінансових інноваційно-гібридних технологій в аграрній сфері [Електронний ресурс] / Гудзь О. Є. – **Режим доступу:** <http://agrofin.com.ua>. – Назва з екрана.
7. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні

- [Електронний ресурс]: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>. – Назва з екрана.
8. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільсько-господарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 2001. – 380 с.
 9. Іванець І. В. Сучасний стан та оцінка кредитування сільського господарства України [Електронний ресурс] / Іванець І. В. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1667>. – Назва з екрана.
 10. Лайко П. А. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки / П. А. Лайко, М. М. Кулієв // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 26–30.
 11. Малік М. Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М. Й. Малік // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 47–53.
 12. Молдаван Л. В. Роль кооперативів у подоланні сільської бідності / Л. В. Молдаван, Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 121–129.
 13. Пантелеймоненко А. О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика : монографія / А. О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
 14. Удосконалення інноваційної діяльності в АПК – вимоги часу / П. А. Лайко, М. Ф. Бабієнко, П. М. Музика, Є. Л. Бузовський, О. І. Гойчук, М. М. Кулаєць // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 85–91.

В. І. Клименко; Е. С. Кібенко (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Обеспечение инновационного развития аграрного сектора национальной экономики на основе потенциала кредитных союзов.**

Аннотація. Исследованы проблемы инновационного развития аграрного сектора и обоснована важность кооперативного кредитования аграрного сектора Украины.

Ключевые слова: инновации, инновационные процессы, инновационная инфраструктура, кооперативные организации, кредитные союзы.

V. I. Klimenko; K. S. Kibenko (Poltava University of Economics and Trade). **Support innovative development of the agricultural sector of the economy based on potential credit unions.**

Summary. The problems of innovative development of the agricultural sector and proved the importance of a cooperative lending agrarian sector of Ukraine.

Keywords: innovation, innovation processes, innovation infrastructure, cooperative organizations, credit unions.